

KIESRAAD

96/97

Aan

De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken
de heer mr. J.Kohnstamm
Schedeldoekshaven 200
Den Haag

Bijlagen	Uw kenmerk CWI96/U988	Ons kenmerk KR96/89	Datum 12 november 1996
Inlichtingen bij E.B. Pronk		Doorkiesnummer (070) 3026266	
Onderwerp Adviesaanvraag wetsvoorstel inzake uitoefening van het kiesrecht door Nederlanders in het buitenland			

Geachte heer Kohnstamm,

1. De adviesaanvraag

Bij brief van 19 september 1996, nr. CWI96/U988, deed u de Kiesraad een wetsvoorstel met memorie van toelichting toekomen tot wijziging van de Kieswet inzake de uitoefening van het kiesrecht door Nederlanders in het buitenland. U verzocht de Kiesraad zijn advies voor 1 november uit te brengen. Gelet op het tijdstip waarop de Kiesraad de adviesaanvraag ontving, was behandeling in de volgens het vergaderschema eind september voorziene vergadering niet meer mogelijk. Aangezien de volgende vergadering plaatsvond op 30 oktober, was het niet mogelijk het advies voor 1 november definitief vast te stellen.

Het aan de Kiesraad voorgelegde wetsvoorstel met memorie van toelichting omvat drie elementen:

- een evaluatie van de gang van zaken bij de in 1994 gehouden verkiezingen;
- aankondiging van enkele verbeteringen waarvoor geen wetgeving nodig is;
- voorstellen voor enkele door wetswijziging te realiseren verbeteringen.

In uw brief vraagt u advies over de voorgestelde wetswijzigingen. Het leek de Kiesraad echter niet aannemelijk dat u hiermee beoogde de andere bovengenoemde elementen uitdrukkelijk van de adviesaanvraag uit te sluiten. De Kiesraad heeft dan ook die onderdelen mede in beschouwing genomen.

2. De evaluatie

2.1. De evaluatie wordt weergegeven in de paragrafen 2 en 3 van de memorie van toelichting. Bij de evaluatie is gebruik gemaakt van een al in oktober 1994 door de gemeente Den Haag aan de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken aangeboden rapport. Na de weergave in paragraaf 2 van enig relevant cijfermateriaal wordt in paragraaf 3 een aantal aspecten besproken van het verkiezingsproces voor Nederlanders in het buitenland. Deze paragrafen geven aanleiding tot de volgende opmerkingen.

2.2. Om na te gaan hoe het stemmen door Nederlanders in het buitenland getalsmatig is verlopen, zijn de volgende algemene cijfers essentieel:

- het aantal personen dat een registratieverzoek heeft ingezonden;
- het aantal personen dat als kiezer is geregistreerd;
- het aantal kiezers dat tijdig een ingevuld stembiljet heeft teruggezonden.

Uit de kwantitatieve gegevens zijn deze aantallen grotendeels af te leiden. De Kiesraad zou het echter wel verhelderend achten indien nog een afzonderlijke presentatie wordt toegevoegd waarin de bovengenoemde getallen voor de verkiezingen van 1989 en 1994 naast elkaar worden geplaatst en waarbij wordt aangegeven welk percentage van de ontvangen registratieverzoeken niet is ingewilligd en welk percentage van de geregistreerde kiezers niet tijdig het stembiljet heeft teruggezonden.

2.3. In de memorie van toelichting wordt aandacht besteed aan het feit dat de deelneming aan de verkiezingen door Nederlanders in het buitenland ook in 1994 weer vrij beperkt was en zelfs een daling vertoonde in vergelijking met 1989. Geconcludeerd wordt dat de reden hiervan vooral gezocht moet worden in de beperkte interesse om aan de verkiezingen deel te nemen.

Deze conclusie kan worden onderschreven. De Kiesraad heeft hierop in voorafgaande adviezen al verschillende malen gewezen. Als de opkomst bij verkiezingen in Nederland laag is, is dat een reden voor bezorgdheid. Een geringe participatie door Nederlanders in het buitenland daarentegen is op zichzelf in het geheel niet zorgwekkend. Het kiesrecht voor Nederlanders in het buitenland is bedoeld voor die Nederlanders, die zich nog sterk betrokken voelen bij de Nederlandse politiek. Veel Nederlanders in het buitenland zullen die betrokkenheid niet hebben en daar is niets mis mee. Het streven moet dus niet zijn om zoveel mogelijk Nederlanders in het buitenland aan de Nederlandse verkiezingen te laten deelnemen, maar om te bereiken dat al degenen die er behoefte aan hebben om deel te nemen, daartoe ook zoveel mogelijk in staat worden gesteld.

Het voorgaande betekent ook dat een lage participatie niet per se moet leiden tot het beschikbaar stellen van aanvullende financiële middelen ter verhoging van de belangstelling voor deelneming aan de verkiezingen. Voor het aanwenden van extra middelen is daarentegen wel aanleiding, als het erom gaat hindernissen weg te nemen die ertoe leiden dat geïnteresseerde kiezers er toch niet in slagen hun stem uit te brengen. Ook daarbij zullen er echter beperkingen zijn die voor lief moeten worden genomen.

De Kiesraad beveelt aan in de memorie van toelichting aan het voorgaande aandacht te schenken.

2.4. De evaluatie van het functioneren van de briefstembureaus in het buitenland is tamelijk summier. Het komt erop neer dat alles administratief goed verlopen is, maar de door sommigen verwachte of gehoopte toeneming van het aantal geregistreerde kiezers in de betreffende landen uitbleef. De door de Kiesraad in 1990 van de instelling van briefstembureaus in het buitenland verwachte problemen hebben zich dus niet voorgedaan. De Kiesraad heeft hiervan met waardering kennis genomen.

Dat er volgens de memorie van toelichting van de briefstembureaus in het buitenland "een positieve uitstraling uitging naar de daar woonachtige kiezers" lijkt de Kiesraad overigens een mededeling die in het licht van de opkomst in de desbetreffende landen op zijn minst enige nuancering behoeft.

2.5. Bij de overige onderwerpen die in paragraaf 3 ter sprake worden gebracht, vallen nog de volgende opmerkingen te maken.

- Op blz. 6 is onder "Volmachtprocedure" sprake van een "inmiddels gewijzigde" bepaling van de Kieswet betreffende de afgifte van de verklaring inzake kiesgerechtigdheid van de gemachtigde. Om misverstand te voorkomen is het wenselijk tot uitdrukking te laten komen dat die bepaling (art. L 8, derde lid) al vóór de verkiezingen van 1994 gewijzigd was.

- Van Zwitserland wordt gezegd dat naar de maatstaf van het aantal geregistreerde kiezers dit land in aanmerking komt voor instelling van een briefstembureau, tenzij daarvoor in verband met de goede postverbindingen geen aanleiding is. Deze passage wekt de indruk dat over de kwaliteit van de postverbindingen met Zwitserland op dit moment nog onduidelijkheid zou bestaan. Afgezien daarvan verdient bij Zwitserland, gelet op ervaringen in het verleden, vermelding dat de instelling van briefstembureaus op Zwitsers grondgebied sinds enige tijd is toegestaan.

3. Voorgestelde verbeteringen

3.1. In de paragrafen 4, 5 en 6 worden de geconstateerde knelpunten opgesomd met vermelding van de mogelijke verbeteringen ter oplossing daarvan.

De opzet van dit gedeelte van de memorie van toelichting is in zoverre minder bevredigend dat in paragraaf 4 de mogelijke oplossingen ter sprake komen, terwijl in paragraaf 6 nog eens apart de door wetswijziging te realiseren oplossingen worden besproken. De memorie zou aan helderheid winnen, als deze twee paragrafen in elkaar werden geschoven.

3.2. De registratieprocedure.

Het standpunt dat een stelsel van permanente registratie van kiesgerechtigde Nederlanders in het buitenland niet mogelijk is, kan door de Kiesraad worden onderschreven. De Kiesraad sprak zich in het verleden ook al in die zin uit.

Het voorgestelde alternatief om bij de gemeente Den Haag een semi-permanent bestand aan te houden van kiesgerechtigden die zich voor de vorige verkiezing lieten registreren, beoordeelt de Kiesraad in beginsel positief. Dit voorstel komt neer op het gericht ongevraagd toezenden van registratieformulieren, namelijk alleen aan diegenen die zich bij de vorige verkiezing voor hetzelfde orgaan hebben laten registreren. Door middel van een dergelijk systeem kan bereikt worden dat de meeste in deelneming aan de verkiezing geïnteresseerde Nederlanders in het buitenland tijdig op de komende verkiezing worden geattendeerd en bovendien de eerste thans door hen te verrichten handeling, het aanvragen van een registratieformulier, achterwege kunnen laten. Ook uit het oogpunt van een goede verhouding tussen baten en lasten acht de Kiesraad een dergelijk systeem verdedigbaar. Wel tekent de Kiesraad hierbij aan dat ook bij deze vorm van registratie "vervuiling" zal optreden en dus een deel van de verzonden registratieformulieren zijn bestemming niet zal bereiken. Of het voorgestelde registratiesysteem een zinvol en doelmatig instrument is, zal afhangen van de mate waarin zich dit verschijnsel zal voordoen. Een goede evaluatie is daarom aanbevelenswaardig.

Een echt kiezersregister vormt de voorgestelde registratie overigens niet. Dat zou pas het geval zijn, indien aan de geregistreerden zonder nadere stappen van hun kant een stembiljet zou worden toegezonden. Hoe aantrekkelijk een dergelijk stelsel voor de kiezers ook zou zijn, daartoe kan bezwaarlijk worden overgegaan. De risico's dat op deze wijze stembiljetten in verkeerde handen komen, zouden te groot zijn. Om te bereiken dat de voorgestelde regeling al bij de volgende verkiezingen voor de Tweede Kamer en het Europees Parlement kunnen worden toegepast, adviseert de Kiesraad om zo mogelijk de in 1994 door de gemeente Den Haag gevormde registraties, indien nog beschikbaar, hiervoor te benutten. Daartoe zou dan in het wetsvoorstel een overgangsbepaling kunnen worden opgenomen.

Uit de memorie van toelichting leidt de Kiesraad af dat wordt voorgesteld het stelsel afzonderlijk voor elk van beide genoemde verkiezingen toe te passen. Deze keuze acht de Kiesraad juist. Het is zeer wel denkbaar dat een Nederlander in het buitenland wel aan de Tweede-Kamerverkiezingen wil deelnemen, maar niet aan de Nederlandse verkiezingen voor het Europees Parlement. De tekst van het wetsvoorstel is echter op dit punt niet geheel eenduidig. Zie hierover ook de opmerkingen bij de tekst van het wetsvoorstel.

Zowel in paragraaf 4 als in paragraaf 6 wordt opgemerkt dat voor invoering van een semi-permanent bestand eigenlijk geen wetswijziging nodig is. Deze herhaalde vermelding doet wat vreemd aan waar het toch juist de bedoeling is om het bijhouden van dit bestand en het ongevraagd toezenden van registratieformulieren voor te schrijven. Dat kan uiteraard niet zonder verankering in de Kieswet.

3.3. Verlenging registratietermijn.

De mogelijkheid om een registratieverzoek in te dienen bestaat nu vanaf vier maanden voor de kandidaatstelling tot de twintigste dag voor de kandidaatstelling. Voorgesteld wordt de bij de kiezers beter bekende dag van de stemming tot uitgangspunt te nemen en het einde van de termijn ruim twee weken later te stellen. Waar de gemeente Den Haag een verlenging van de termijn administratief mogelijk acht, is een

dergelijke verlenging positief te beoordelen. De verlenging kan een zeker nut hebben voor de Nederlanders in het buitenland die ondanks alle voorlichting toch pas op een laat tijdstip van de komende verkiezing op de hoogte raken.

3.4. Intensivering van de voorlichting.

In de memorie van toelichting wordt vermeld dat het Ministerie van Buitenlandse Zaken een ruimer budget voor voorlichting aan de Nederlanders in het buitenland beschikbaar zal stellen. De Kiesraad wil erop wijzen dat de voorlichting vooral een tijdig en gericht karakter moet hebben. Advertenties die in een laat stadium in landelijke buitenlandse dagbladen verschijnen, kosten veel geld maar leveren weinig op. Het gaat dus niet in de eerste plaats om meer financiële middelen maar om een zorgvuldig overdachte besteding daarvan.

3.5. Betere instructie van de diplomatieke posten.

De Kiesraad heeft in het verleden al eens de vrees uitgesproken dat de Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland onvoldoende op het verrichten van verkiezingswerkzaamheden berekend zijn. Het belang van een voor elke verkiezing te herhalen goede instructie kan dan ook alleen maar worden onderschreven. Overigens is er van tekortkomingen op grote schaal tot dusver gelukkig niet gebleken.

3.6. Verzending van stembiljetten.

Op dit punt worden geen verbeteringen aangekondigd, behoudens de vrijblijvende mededeling dat de gemeente Den Haag zoekt naar alternatieve verzendmogelijkheden. Niettemin is en blijft hier sprake van een reëel knelpunt. De vier weken die beschikbaar zijn voor het verzenden en weer terug ontvangen van de stembiljetten zijn voor verscheidene landen aan de krappe kant, zo niet ontoereikend. Met name wanneer er, zoals bij de laatste Europese verkiezingen, in die periode ook nog feestdagen vallen. Aangezien verlenging van de termijn tussen kandidaatstelling en stemming geen aanvaardbare optie is, kan dit bezwaar niet goed worden ondervangen.

Een verlenging van de beschikbare termijn met ruim een week is alleen denkbaar, als besloten zou worden tot de vrij rigoreuze maatregel dat de kiezers buiten Nederland alleen een lijststem en dus geen voorkeurstem kunnen uitbrengen. Aangezien het ongeldig verklaren van gehele lijsten bij de onderhavige verkiezingen in de praktijk niet voorkomt, zouden de vereenvoudigde stembiljetten dan direct na de inlevering van de kandidatenlijsten kunnen worden verzonden. Of het een reële gedachte is dat een dergelijke stap wordt gedaan, hangt af van het antwoord op de vraag welk nadeel groter wordt geacht: het vooral principiële bezwaar van deze oplossing of de frustratie van een zeker aantal Nederlanders in het buitenland dat zij ondanks alle gedane moeite er toch niet in slagen hun stembiljet weer tijdig in Nederland te krijgen. Hoewel het negatieve effect van laatstgenoemd verschijnsel niet onderschat moet worden, acht de Kiesraad het toch niet op zijn plaats om de kiezers in het buitenland de mogelijkheid te onthouden een voorkeurstem uit te brengen. Het bezwaar van de soms te krappe termijn moet dan echter voor lief worden genomen.

3.7. Vervroeging handtekeningvergelijking.

Ingestemd kan worden met het standpunt dat de vergelijking van de handtekening op het registratieformulier met de handtekening op het briefstembewijs niet kan worden gemist. Weliswaar doet de in de memorie van toelichting geuite vrees voor het ronselen van kiezers in het buitenland wat overdreven en irreal aan. Maar het bezwaar dat bij afschaffing van de handtekeningenvergelijking elke waarborg dat de kiezer het stembiljet persoonlijk heeft ingevuld, zou ontbreken, is reeds voldoende om hiertoe niet over te gaan.

Tegen vervroeging van het tijdstip waarop met de handtekeningvergelijking kan worden begonnen, behoeft echter geen bezwaar te worden gemaakt. Door de centralisatie van de verkiezingshandelingen bij de gemeente Den Haag bestaat daaraan ook duidelijk behoefte. Voorwaarde voor het eerder verrichten van dit onderdeel van de stemprocedure is dat het moet plaatsvinden in een openbare zitting van het briefstembureau. Daaraan wordt in het wetsvoorstel voldaan. Althans: dat is kennelijk de bedoeling. Zie hierover nader bij de opmerkingen over de tekst van het wetsvoorstel.

Aan de doorbreking van het uitgangspunt van de Kieswet dat de stemming zich binnen het tijdsbestek van een dag voltrekt, behoeft niet zwaar te worden getild. Het stemmen per brief brengt als zodanig reeds met zich dat op deze regel een uitzondering wordt gemaakt.

3.8. Vervroeging van de stemopneming.

De centralisatie van werkzaamheden bij de gemeente Den Haag heeft ook geleid tot het voorstel om mogelijk te maken dat eerder met het tellen van de stemmen wordt begonnen. Ook deze wens van de gemeente Den Haag is begrijpelijk. Tegen de wijze waarop aan deze wens tegemoet is gekomen, ziet de Kiesraad echter een belangrijk bezwaar. In het wetsvoorstel krijgen burgemeester en wethouders van Den Haag de bevoegdheid om de aanvang van de stemopneming met maximaal 12 uur te vervroegen. Deze vervroeging gaat echter niet gepaard met een overeenkomstige verkorting van de duur van de stemming, dat is bij briefstembureaus de periode waarin de handelingen, bedoeld in de artikelen M 10 en M 11 van de Kieswet worden verricht. Dat zou ook bezwaarlijk zijn, want dan zou eveneens de mogelijkheid om tot 15.00 uur op de dag van de stemming nog ingevulde stembiljetten aan de gemeente Den Haag te doen toekomen geheel of gedeeltelijk moeten vervallen.

Het gevolg is echter dat de stemming - het openen van de retourenveloppen en het deponeren van de stembiljetten in de stembus - en de stemopneming door elkaar gaan lopen. Dat is onwenselijk. Stemming en stemopneming dienen ook bij briefstembureaus ter wille van een zuiver verloop van de verkiezing streng gescheiden te blijven. In de voorgestelde opzet is het zelfs niet denkbeeldig dat het stembureau al klaar is met het tellen van de stemmen, terwijl er vervolgens nog retourenveloppen ter verwerking binnenkomen. In zulke situaties komt ook het stemgeheim in gevaar, omdat er bij de behandeling van deze enveloppen geen scheiding meer is tussen de fase van de handtekeningenvergelijking en het openen van de stembiljetten. Om toch aan de gerechtvaardigde wensen van de gemeente Den Haag tegemoet te komen dient een andere oplossing te worden gekozen. Denkbaar zou bij voorbeeld zijn dat briefstembureaus die al vóór de

dag van de stemming de handtekeningvergelijking van de ingekomen retourenveloppen hebben verricht, op de dag van de stemming beginnen met de opneming van de stembiljetten die zich al in de stembus bevinden. Vervolgens wordt de stemopneming volgens nader te stellen regels geschorst. Aansluitend vinden dan stemming en (verdere) stemopneming plaats volgens de huidige regels.

3.9. Afschaffing stemmen bij volmacht.

Voorgesteld wordt om voor buiten Nederland wonende kiezers de mogelijkheid om bij volmacht te stemmen af te schaffen. In 1987 was de Kiesraad al van oordeel dat het uit een oogpunt van vereenvoudiging van de voor deze kiezers geldende procedure aanbeveling verdiende voor hen nog alleen het stemmen per brief mogelijk te maken.

Gelet op het geringe aantal kiezers dat van het stemmen bij volmacht gebruik maakt en op het feit dat in de meeste gevallen het stemmen per brief geen problemen zou opleveren, is er geen reden om nu een ander standpunt in te nemen.

Een verschil met de destijds door de Kiesraad gedane suggestie is dat de mogelijkheid om met een kiezerspas in Nederland te stemmen zal blijven bestaan. Hiermee kan worden ingestemd. Hoewel de argumenten voor afschaffing van het stemmen bij volmacht ook opgaan voor het stemmen met een kiezerspas, staat daar in dit geval tegenover dat het voor kiezers die op de dag van de stemming in Nederland zijn, het eenvoudigste en aantrekkelijkste is om in persoon in een stembureau te gaan stemmen.

De memorie van toelichting vermeldt niet uitdrukkelijk dat het stemmen bij volmacht gehandhaafd blijft als mogelijkheid voor de kiezers die wegens hun beroep of werkzaamheden op de dag van de stemming in het buitenland verblijven. Voor deze beperkte categorie kiezers ligt het stemmen per brief minder voor de hand. Zij vallen ook buiten de speciale registratieprocedure en hun stemuitbrenging loopt niet via de gemeente Den Haag, zodat voor hen het argument van vereenvoudiging van de procedure niet geldt. Het is om misverstanden te voorkomen wenselijk dat in de memorie van toelichting aan deze categorie aandacht wordt geschonken.

3.10. Nog enkele detailopmerkingen bij de paragrafen 5 en 6 van de memorie van toelichting:

- In de eerste zin van paragraaf 5 ware vóór de woorden "minder keuzemogelijkheden" in te voegen: voor de wijze van stemuitbrenging.
- In de opsomming in de derde zin van paragraaf 6 ontbreekt het onderwerp vervroeging van de stemopneming.
- De opmerking in paragraaf 6 dat door uitbreiding van de zittingsduur van de briefstembureaus de formele situatie meer in overeenstemming wordt gebracht met de feitelijke is of onjuist of onduidelijk.

4. Opmerkingen bij de tekst van het wetsvoorstel

Opschrift en considerans.

- De woorden "Nederlanders in het buitenland" dienen vervangen te worden door: Nederlanders buiten Nederland. Hoewel er geen bezwaar tegen is dat in de praktijk, en ook in de memorie van toelichting, de terminologie "Nederlanders in het buitenland" wordt gebruikt, moet in

de wetgeving de genoemde precisering worden gevolgd, aangezien de Nederlandse Antillen en Aruba niet tot het buitenland behoren.
 - Het opschrift van de memorie van toelichting dient nog te worden aangepast aan dat van het wetsvoorstel.

Artikel I

A

- Het in de voorgestelde leden 10 tot en met 13 van artikel D 3 geregelde niet-permanente bestand staat los van de in de voorafgaande leden geregelde kiezersregistratie. Het verdient daarom de voorkeur dit bestand in een afzonderlijk artikel D 3a te regelen.
 Als deze aanbeveling gevolgd wordt, dient ook het eerste lid van artikel D 9 te worden aangepast.

- Overeenkomstig de in de Kieswet gebruikelijke terminologie dient in het tiende en elfde lid in plaats van "de verkiezing van de Tweede Kamer" (c.q. Europees Parlement) gelezen te worden: de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer (c.q. Europees Parlement).

- Door in het tiende en elfde lid het Europees Parlement te noemen, wordt de in de Kieswet gevolgde systematiek doorbroken. Deze houdt in dat afdeling II van de wet niet rechtstreeks betrekking heeft op de verkiezing van het Europees Parlement, maar in artikel Y 2 van overeenkomstige toepassing wordt verklaard op die verkiezing. Er bestaat ook geen reden om van dit systeem af te wijken. Wordt in beide leden alleen de Tweede-Kamerverkiezing genoemd, dan hebben deze bepalingen via artikel Y 2 ook betrekking op de verkiezing van het Europees Parlement. In het twaalfde lid, onder b, kan dan in plaats van "de verkiezing van het orgaan waarvoor het laatste verzoek tot registratie is ontvangen" eenvoudig gelezen worden: voor de laatstgehouden verkiezing van de Tweede Kamer.

D

- In het gewijzigde artikel M 9 komt het bestaande tweede lid niet meer voor. Dat betekent dat voor de zitting van het briefstembureau op de dag van de stemming geen later aanvangstijdstip dan des morgens acht uur meer kan worden vastgesteld. Uit de memorie van toelichting blijkt niet dat aan deze mogelijkheid geen behoefte meer zou bestaan. Indien alle op de voorafgaande dagen ontvangen retourenveloppen al geopend zijn, zal een later aanvangstijdstip op de dag van de stemming wellicht wenselijk zijn.

- De in het tweede lid van artikel M 9 geopende mogelijkheid brengt mee dat ook van artikel M 8, tweede lid, ("op de dag der stemming") moet kunnen worden afgeweken. Hierin is nog niet voorzien.

- Indien het de bedoeling is dat de handtekeningenvergelijking met ten hoogste een week vervroegd kan worden, dient de in het tweede lid genoemde termijn omschreven te worden als "op dagen gelegen tussen de vijfendertigste dag en de drieënveertigste dag na de kandidaatstelling" of (wellicht nog duidelijker) als "op dagen gelegen in de periode vanaf de zesendertigste dag tot en met de tweeënveertigste dag na de kandidaatstelling".

- Het derde lid geeft de mogelijkheid om in het Kiesbesluit regels te stellen betreffende opening en sluiting van een zitting van een

briefstembureau die voor de dag van de stemming gehouden wordt ten behoeve van de handtekeningenvergelijking. De vraag rijst of deze delegatiemogelijkheid niet te beperkt is. Er zal bij voorbeeld ook geregeld moeten worden wat er na de zitting met de stembus moet gebeuren. Ook zal voorzien moeten worden in een verplichting tot bekendmaking van het tijdstip waarop de zitting plaatsvindt. Aangezien artikel J 35 ook voor briefstembureaus geldt, kan gesteld worden dat de vervroegde zittingen voor handtekeningenvergelijking zonder nadere bepaling voor de kiezers toegankelijk zijn. Glashelder is dit echter, nu het om een speciaal soort zittingen van het briefstembureau gaat, niet. Het is in ieder geval wenselijk om hiervan uitdrukkelijk in de memorie van toelichting melding te maken. Eveneens verdient daarin vermelding dat het houden van vervroegde zittingen niet geldt voor briefstembureaus buiten Nederland.

E

De artikelen N 15 en N 16 hebben betrekking op alle briefstembureaus. De artikelen N 17 e.v. alleen op briefstembureaus buiten Nederland. De aan artikel N 15 toe te voegen leden hebben alleen betrekking op de briefstembureaus in Den Haag. Uit een oogpunt van systematiek verdient het de voorkeur deze bepalingen in een apart artikel tussen de artikelen N 16 en N 17 onder te brengen.

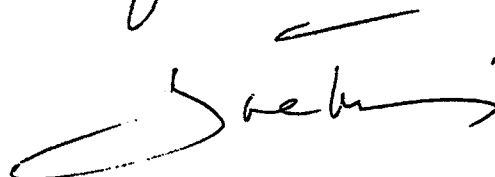
F

In het gewijzigde eerste lid van artikel N 17 wordt, wat de bekendmaking van de aantallen uitgebrachte stemmen betreft, aangesloten bij de regeling voor briefstembureaus buiten Nederland waar de stemopneming eerder aanvangt dan in Nederland. Beter lijkt het om alleen te bepalen dat de aantallen stemmen niet voor het tijdstip waarop de stemming eindigt, worden bekendgemaakt. De stemopneming wordt immers na 20.00 uur voortgezet en voltooid. Dan kan alsnog mondelinge bekendmaking van de aantallen uitgebrachte stemmen plaatsvinden. Aan de in het tweede lid van artikel N 17 geregelde terinzagelegging van het proces-verbaal van het briefstembureau bestaat dan geen behoefte.

Van de gelegenheid kan gebruik worden gemaakt om nog een redactionele verbetering aan te brengen in artikel M 15. In de eerste volzin dienen na "buitenland," te worden ingevoegd de woorden: of bij het kabinet van de Gouverneur.

De Kiesraad,

 , voorzitter

 , secretaris